

Maantieteellinen filosofikabinetti

CRANG, MIKE & NIGEL THRIFT (2000; toim.).
Thinking space. 384 s. Routledge, London & New York.

Mike Crangin ja Nigel Thrifin toimittama *Thinking space* kokoaa yksiin kansiin etupäässä maantieteilijöiden kirjoittamia esittelyjä tilallisuuden merkityksestä 1900-luvulla vaikuttaneiden filosofien ja yhteiskunta-teoreetikkojen ajattelussa. “Olemme pyytäneet tiettyihin ajattelijoihin perehtyneitä kirjoittajia erittelemään, kuinka näiden tuotannossa tiloja hyödynnetään”, valot-

tavat toimittajat teoksen syntyprosessia. Sikäli kun huojunta yleisen tilakategorian (yksikön) ja erilaisten tilojen (monikon) välillä oudoksuttaa, Crang ja Thrift antavat kirjan alussa asialle pätevän perustelun. On nimittäin niin, että samalla kun yhteiskunta- ja kulttuuriteiden huomio on kääntynyt laajemmin tilallisiin kysymyksiin, on käynyt entistä selvemmäksi, että tilallisuus on ”törmäävien tulkintojen Baabel”, kiistelevien teoreettisten näkökulmien kenttä. Tämän todettuaan Crang ja Thrift erittelevät johdannossaan erilaisia ”tilojen lajeja” (*species of spaces*) eli nykymaantieteessä ja lähitie-

teenaloilla vaikuttavia tilakäsityksiä.

Ensimmäiseksi toimittajat esittelevät käsityksen, jossa tila rinnastuu kieleen merkitsijöiden välisenä synkronisten suhteiden järjestelmänä, sekä sivuavat tämän strukturalistisen (saussurelaisena kielitieteeseen pohjautuvan) mallin kritiikkejä. Seuraavaksi esittelyvuorossa ovat itseyden ja toiseuden (tai sisä- ja ulkopuolisuuden) viimeaikaiset problematisoinnit, joiden kimmokkeena ovat toimineet etenkin konstruktionistiset, psykoanalyttiset, feministiset, jälkistrukturalistiset ja jälkikolonialistiset teorit. Kolmas, ”paikkojen tiloja” valottava keskustelu kiertyy yhden esimerkin, ”moderniteetin metonymian” ja ”teoreettisen mielikuvituksen kaupungin” eli Pariisiin ympärille. Neljäs tilakäsitys kiinnittyy globalisaatioon: yleistyneisiin tulkintoihin maailmasta, jossa aiemmin pysyväksi uskotut etäisyydet, rajat ja maantieteelliset jäsenystavat kadottavat merkityksensä. Viides tapa ajatella tilaa, koettu tilallisuus (*spaces of experience*), liittyy Crangin ja Thriftin jäsenyydessä erityisesti kehollisuuden, liikkeen ja käytännön käsitteisiin – tässä kohtaa (kuten muuallakin) läpi paistaa pyrkimys markkinoida thriftiläistä ”ei-representaationaalista” teoriaa (mitä tämä sitten onkaan). Kuudentena tilakäsityksenä toimittajat esittävät, että kirjoittaminen voidaan ymmärtää eräänlaiseksi performatiiviseksi tilaksi (tekstin kuljettaminen juoksevaan numerointiin perustuen synnyttää kylläkin tässä tiettyä tahatonta ironiaa). Johdanto sisältää lukeneita huomiota viimeaikaisista tilateoreettista keskusteluista, mutta hieman sekavahkon vaikutelman se näennäisen selkeästä luetelomaisuudestaan huolimatta jättää. Ongelma on erityisesti siinä, että lukuun ottamatta tekstin lomassa tehtyjä ohimeneviä kosketuksia Crang ja Thrift eivät juuri vaivaudu valmistelemaan lukijaa kirjan varsinaisiin filosofiesittelyihin.

Teoksessa esitelty 16 filosofin joukko Walter Benjaminista Paul Virilioon on värikäs, nimekäs ja enemmän tai vähemmän kulttuurisiin problematisointeihin kallistunut. Ensimmäisessä osiossa esitellään ”alkutekstejä” kvartetin Benjamin, Georg Simmel, Mihail Bahtin ja Ludwig Wittgensteinin kautta. Alku on lupaava: Mike Savagen essee opastaa selkeyttävästi Benjaminin vaikeana pidetyn tuotannon ja nykyisen kaupunkitutkimuksen suhteisiin. Kirjoitus on julkaistu aiemmin artikkelina, mikä näkyy punnitussa lopputuloksessa. John Allenin ote Simmeliin on varovaisen tunnusteleva, mutta ensioppaana sosiologklassikon tarkkanäköisiin huomioihin sosiaalisesta etäisyydenotosta, rahasta ja liikkeestä osana modernia kaupunkielämää teksti puolustaa täysin paikkaansa. Rimanalitus on mielestäni sen sijaan Julian Hollowayn ja James Knealen pohdinta siitä, mitä Bahtinin kirjallisuustutkimuksella olisi annettavaa matkalla kohti dialogista tilateoriaa. Teoksissaan selkeästi argumentoiva Bahtin sumenee kirjavaan sekundäärilähteistöön nojaavien esittelijöiden käsissä paikoin lähes tunnistamattomaksi puuroksi. Enemmän ajatuksia herättää Michel Curryn kysymys siitä, miksi niin harvoilla maantieteilijöillä on riittänyt sanottavaa Wittgensteinista. Kysymys on ajankohtainen ja tärkeä siksi, että Wittgenstein on kirjassa esiteltyjen joukossa harvoja, jonka tuotannosta voisi avautua aineksia vuoropuhelulle pättäilteeseen ajatuneiden maantieteen osa-alueiden (vaikkapa kulttuuria tutkivan maantieteen ja paikkatie-

totutkimuksen) välille. Yhtenä näkökulmana viime vuosisadan ehkä tunnetuimman filosofin ajatuksiin Curryn essee on epäilemättä monelle hyödyllistä luettavaa.

Teoksen toisen osion kahdeksassa esseessä liikutaan lähinnä ranskalaisen filosofian maaperällä ja vuoden 1968 jälkeisessä ilmapiirissä, jossa usko yhteen suureen historiaan ja kriittiseen teoriaan on murtunut. Marcus Doelin esittely deleuzelaisesta filosofiasta perimaantieteellisen *pointillism*in vastakohtana rikkoo akateemisen esittämisen konventioita ja onnistuu paikoin hauskuuttamaan, mutta jättää loppujen lopuksi vähän käteen. Crang valaisee arjen filosofin Michel de Certeauin ajattelun vähemmän tunnettuja ulottuvuuksia. Aihetta onkin, sillä varsinkin kaupunkitutkimuksessa de Certeaua on luettu kapean yksipuolisesti (erityisen tunnettuhan de Certeau on ollut nytemmmin makaabereja sävyjä saaneesta pilvenpiirtäjäsaataistaan: ”Seeing Manhattan from the 110th floor of the World Trade Center...”). Hélène Cixous, ensimmäinen kirjan kahdesta naisajattelijasta perinteisen miespainotteisessa filosofijoukossa, näyttäätyy Pamela Shurmer-Smithin kirjoituksessa vaikeasti määriteltävänä hahmona, joka on ensin poliittisin ja myöhemmin enemmänkin poeettisen esittämisen keinoin pyrkinyt murtamaan vapaata tilaa vastakohdareille rakentuvien jähmeiden kategorisointien perustuksessa. Myös Henri Lefebvren yhteydessä korostuu vaikeastimäriteltävyys, vaikkakin esittelijä Andy Merrifieldille (joka kirjoittajista ainoana heiluttaa punalippua menneiden vuosikymmenten avoimeen tyyliin) Lefebvre on ennen muuta Marxin teoretisoinnit tilalliseksi ongelmanasetteluksi kääntänyt ”sosialisti”. Virginia Blum ja Heidi Nast analysoivat Jacques Lanciaan psykoanalyttikkona, joka tarjoaa aineksia kuvapaljouden aikakauden ja maantieteen ymmärtämiseksi, mutta jonka pohdinnoissa tilallisuus jää viime kädessä kapean kaksilotteiseksi ja ydinperhemalliin kiinnittyväksi.

Kirjan antia parhaasta päästä edustaa Chris Philon aiemmin julkaistu essee Michel Foucault’n maantieteestä. Foucault ei halunnut kirjoittaa historiaa ”totaalisena historiana”, jossa yksittäiset tapahtumat kiertyvät aina jonkin suuremman loogiin (esim. järjen voittokulun tai luokkakamppailun) ympärille. Sen sijaan hän näki historian epäjatkuvuuksien ja sattumanvaraisuuksien muuttuvina suhteina, ”hajaantuvien tilojen” prosessina. Philo pohtii rakentavan kriittisellä muun muassa geometrisen tilakäsityksen ja normaalista poikkeavien yksilöiden spatiaalisen eristämisen historiallisia suhteita sekä maantieteellisten paikkojen roolia Foucault’n tuotannossa. Joe Painterin Pierre Bourdieu -esittely on mutkaton: biografiasta keskeisiin käsitteisiin, Bourdieuin asemaan maantieteessä ja lopulta tämän tilakäsityksen. Painter päätyy itekin epäilemään, tarjoavatko Bourdieuin umpisosiologiset teoretisoinnit kovin vahvaa kasvualustaa maantieteelliselle tutkimukselle. Osion päätteeksi Steve Pilen essee Frantz Fanonista muistuttaa, kuinka valtakulttuurista poikkeava ihonväri (tässä tummaihisuus) ruokkii arjen kohtaamisissa alentavia, stereotyyppisiä katseita sekä kuinka rasismien ja sitä vastaan kamppailemisen muodot ovat väistämättä paikkaspesifejä – erilaisia ranskalaisen kaupungin kaduilla, arabialaisissa kulttuurissa tai Fanonin karibialaisella synnyinsaaressa Martiniqueella.

Teoksen kolmannessa, ”nykyisyyden tiloja uudelleen

arvioivassa” osiossa Thrift ja Nick Bingham ottavat ensimmäiseksi mittaa niin kutsuttuun *toimija-verkostoteoriaan* liitetystä Bruno Latourista ja tämän oppi-isästä Michel Serresista. Esse on kiinnostava, mutta mukana on turhaakin hehkutusta. Ideoita ajallis-tilallisten suhteiden dynaamisuudesta ja ennalta arvaamattomien kohtaamisten tuloksena syntyvistä hybridisistä tiloista esitellään – syystä tai toisesta – aivan kuin näistä ei olisi maantieteessä ennen Serresiä ja Latouria kuultukaan. Euklidis-geometrisen tilakäsityksen nimittely ”tyrannimaiseksi tilaksi” todistaa olemassa olevasta kuilusta teoreettisten nykykeskustelujen ja maantiedettä palkkatyökseen tekvien enemmistön välillä, mutta kovin ominatakeista retoriikkaa se tuskin enää on. Rakentavampi on sen sijaan ajatus mitattavissa olevasta tilasta yhtenä tilakäsityksenä muiden joukossa. Myös toimijuuden laiveampi määrittely (joka ei aseta ratkaisevaa painoa sille, onko kyseessä inhimillinen toimija) on avaus, jonka voi olettaa kantavan maantieteessä enemmänkin hedelmää. Mikäli ei ole allerginen Derek Gregoryn kirjoitustyyliä, Gregoryn aiemmin julkaistu esse Edward Saidista voi osoittautua niin ikään antoisaksi tekstiksi. Saidin teokset ovat olleet eräs keskeinen inspiraation lähde, kun puhutaan maantieteen kulttuurisesta käänteestä ja uudenlaisten tutkimuskohteiden löytämisestä tiedon, vallan ja maantieteen yhteen kietoutuneista suhteista. Trinh Minh-ha on vietnamilaislähtöinen jälkikolonialismin teoreetikko ja filmintekijä, joka on tullut tunnetuksi ei-länsimaisia kulttuureita koskevia kertomuksia raamittavan ”antropologisen katseen” arvostelijana. Alastair Bonnett lähestyy Minh-han elokuvien pyrkimystä rikkoa tätä hegemoniaa mielessään kiinnostava kysymys: missä määrin Minh-ha on tuomittu koluamaan samoja polkuja kuin modernistinen *avant garde* länsimaissa? Arviointiotteen kriittisyys kiristyy kirjan viimeisessä esseessä, jossa Timothy ja Gearoid Ó Tuathail valottavat postmodernismi- ja globalisaatiokeskusteluissa usein esiin nostetun Virilion ”vauhdin filosofiaa”. Harva lukija lienee eri mieltä siitä, että esittelijöiden päätelmä arkkitehti-filosofi Viriliosta ”hyperbolan normalisoijana” on osuva. Teoksen päättävän esseen luettuaan herää kysymys toimittajien suuntaan: olisiko ollut viisaampaa antaa viimeinen sana jollekin toiselle filosofille kuin

vauhdikkaan päättömiä analogioita harrastavalle ja vähintäänkin kyseenalaisen maineen suuren tiedeyllisön silmissä hankkineelle Virililolle?

On hieman valitettavaa, ettei *Thinking space* tarjoa filosofiesittelyjensä päätteeksi yhteenvetoa siitä, mistä kirjassa on keskusteltu. Yhteenvedon puuttuminen sekä johdannon ja filosofiesittelyjen yhteyksien näkemisen jättäminen lukijan vastuulle ovat heikkouksia oppaassa, joka on tanakkaa tekstiä ja joka ei lupaa helppoa viihdelukemistoa niille, jotka se onnistuu kannustamaan alkuperäislähteiden pariin. *Thinking space* jättää vaikutelman kiireessä kasatusta kokonaisuudesta, jossa ei ole tartuttu kaikkiin tarjolla olleisiin haasteisiin. Esimerkiksi pohdinta maantieteen asemasta moninaistuneiden tilakäsitysten kentässä olisi nähdäkseen terävöittänyt näkökulmaa: jos kaikki merkittävät ajattelijat ovat tila-ajatteliijoita, olemmeko me maantieteilijät katoava luonnonvara? Samoin jää harmillisesti kommentoimatta kysymys kirjaan valitun filosofijoukon edustavuudesta – herättäähän monen lukijan mielessä varmasti epäilyksiä etenkin ”postmoderneiksi helppoheikeiksi” usein leimattujen filosofien painava osuus. Toimittajien mukaan kirjaan kelpuutettuja filosofeja yhdistää se, etteivät nämä ymmärrä spatiaalisuutta sosiaalisista käytännöistä, temporaalisuudesta ja ajattelusta erillisenä absoluuttisena kategoriana. Tämäkin voi pitää paikkansa yleisellä tasolla, mutta teoksen lukemisen perusteella Crangin ja Thriftin filosofikabinetin jäseniä yhdistää ennen muuta vaikea luokiteltavuus filosofian ja ihmistieteiden perinteisiin lajityyppeihin. Huomio kertoo osaltaan nykymaantieteen teoriakeskustelujen hajanaisuudesta ja auttaa ymmärtämään myös teosta kokonaisuutena vaivaavaa perspektiivittömyyttä. *Thinking space* -teoksen ansiot eivät olekaan kokonaisuudessa, vaan siinä, että se on erityisesti maantieteilijöitä ajatellen rakennettu täsmäopas muutamien kriittisen ja omaperäisen viisaustieteilijän ajatuksiin.

JANI VUOLTEENAHO

*Maantieteen laitos,
Helsingin yliopisto*